

Ondersteuning in het Nederlandse onderwijs

Chaja Deen, Nederlands Jeugdinstituut
Corian Messing, Nederlands Jeugdinstituut
Bas Wijnen, Nederlands Jeugdinstituut

Juni 2014

Deze factsheet schetst hoe in het Nederlandse onderwijs ondersteuning is georganiseerd, van voor- en vroegschoolse educatie tot en met middelbaar beroepsonderwijs.

Voorschoolse en vroegschoolse educatie (vve)

Voorschoolse educatie vindt plaats in peuterspeelzalen en in de kinderopvang. Gemeenten zijn verantwoordelijk voor de voorschoolse educatie en bepalen welke kinderen in aanmerking komen. Meestal loopt dit via het consultatiebureau.

Vroegschoolse educatie richt zich op kinderen uit groep 1 en 2 van de basisschool. De basisschool is verantwoordelijk voor de vroegschoolse educatie.

Doel is te voorkomen dat jonge kinderen met een achterstand beginnen in groep 3 van het regulier onderwijs.

Doelgroep: Voorschool: peuters van 2,5 en 3 jaar die een grotere kans hebben op een taal- of onderwijsachterstand. Vroegschool: leerlingen uit groep 1 en 2 van het primair onderwijs.

Omvang: Er zijn circa 45.000 zogenaamde doelgroeppeuters. In 2011 bestonden er 34.626 plaatsen voor voorschoolse educatie. Ongeveer 22.000 kinderen hebben gebruik gemaakt van vroegschoolse educatie

Gangbare vve-programma's vindt u op www.nji.nl. Veelgebruikt zijn Piramide en Kaleidoscoop.

Primair onderwijs

Het primair onderwijs bestaat uit het basisonderwijs, het speciaal basisonderwijs en het speciaal onderwijs. Het primair onderwijs is bedoeld voor kinderen van 4 tot en met 13 jaar. Voor kinderen die moeite hebben met leren bestaat het speciaal basisonderwijs, waar de groepen kleiner zijn en leerlingen meer begeleiding krijgen. Het onderwijsprogramma op het basisonderwijs en het speciaal basisonderwijs is gelijk.

Scholen voor speciaal onderwijs zijn bedoeld voor kinderen met handicaps, chronische ziekten of ernstige gedragsproblemen voor wie het regulier basisonderwijs onvoldoende extra onderwijssteuning kan bieden. Het speciaal onderwijs werkt vaak met een aangepast onderwijsprogramma. Vaak werken scholen voor speciaal onderwijs intensief samen met jeugdhulporganisaties, de ggz of de gehandicaptenzorg.

Doelgroep: Kinderen van 4 tot en met 13 jaar. Leerplicht begint bij 5 jaar. Kinderen van 13 jaar moeten uitstromen naar vervolgonderwijs en kunnen niet langer primair onderwijs volgen.

Omvang¹: Op de peildatum 1 oktober 2013 telde het primair onderwijs ruim 1,5 miljoen kinderen, verdeeld over het regulier basisonderwijs (1,47 miljoen), het speciaal basisonderwijs (ruim 38.000) en het speciaal onderwijs (bijna 32.000).

Ondersteuning in de basisschool: Op elke school voor primair onderwijs is een intern begeleider (ib'er) actief. De ib'er is belast met het leveren van een bijdrage aan de ontwikkeling van het (bovenschools) ondersteuningsbeleid, de coördinatie en uitvoering van de ondersteuning in de school, de begeleiding en professionalisering van leraren en de samenwerking met ketenpartners in de zorg voor jeugd.

Op bijna elke school voor primair onderwijs vormt de ib'er samen met partners in de jeugdhulp, zoals de jeugd- en gezinsgeneralist, de CJG-medewerker, de schoolmaatschappelijk werker en de jeugdverpleegkundige, een ondersteuningsteam dat de signalen en ondersteuningsvragen van leerlingen afstemt en oppakt. Steeds vaker schuiven ouders aan bij dit ondersteuningsteam, als gezamenlijk verkend wordt welke ondersteuning binnen en buiten school georganiseerd moet worden voor de ondersteuningsvragen van leerling, ouders en school.

Voortgezet onderwijs

Het voortgezet onderwijs bestaat uit het praktijkonderwijs, vmbo, havo, vwo en voortgezet speciaal onderwijs.

Het praktijkonderwijs is bedoeld voor jongeren met een IQ van 60 tot 75, die moeite hebben om een diploma voor het voortgezet onderwijs te halen. Het praktijkonderwijs leidt rechtstreeks op voor de arbeidsmarkt en duurt zes jaar. Het praktijkonderwijs leidt niet op tot een zogenaamde startkwalificatie voor de arbeidsmarkt: een diploma op het niveau van minimaal havo of mbo niveau 2.

Vorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo) bereidt leerlingen voor op het mbo en de havo. Het vmbo duurt vier jaar. Voor leerlingen die extra begeleiding nodig hebben op het vmbo is er het leerwegondersteunend onderwijs (lwoo). Dit is regulier onderwijs waarin men rekening houdt met de onderwijsbehoefte van kwetsbare kinderen met een forse leerachterstand. De extra middelen voor lwoo- leerlingen worden ingezet voor kleinere groepen, extra personeel in de klas en soms voor onderwijs op een aparte locatie.

Hoger algemeen voortgezet onderwijs (havo) bereidt scholieren voor op een hogere beroepsopleiding (hbo). De havo duurt vijf jaar.

Vorbereidend wetenschappelijk onderwijs (vwo) bereidt leerlingen voor op een studie aan een universiteit. Het vwo duurt zes jaar.

Het voortgezet speciaal onderwijs is bedoeld voor leerlingen met handicaps, chronische ziekten of ernstige gedragsproblemen voor wie het regulier basisonderwijs onvoldoende extra onderwijsondersteuning kan bieden. Vaak werken scholen voor voortgezet speciaal onderwijs intensief samen met jeugdhulporganisaties, de ggz of de gehandicaptenzorg. Het voortgezet speciaal onderwijs werkt vaak met een aangepast onderwijsprogramma en kent drie uitstroomprofielen: diplomagericht, arbeidsmarktgericht en dagbesteding.

Doelgroep: Jongeren van 12 tot en met 20 jaar. De leerplicht geldt tot en met 16 jaar; daarna geldt tot het 18e jaar de kwalificatieplicht, tenzij de jongere een diploma heeft behaald van havo, vwo of

---

¹ Cijfers volgens de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO):

http://data.duo.nl/organisatie/open_onderwijsdata/databestanden/po/Leerlingen/Leerlingen/po_leerlingen7.asp

mbo niveau 2 of hoger. In het praktijkonderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs mogen leerlingen tot 20 jaar zich op hun toekomst voorbereiden.

Omvang: Op 1 oktober 2013 telde het voortgezet onderwijs ruim 1 miljoen leerlingen. Circa 980.000 leerlingen volgden regulier voortgezet onderwijs, in 27.500 gevallen praktijkonderwijs. Ongeveer 40.000 leerlingen volgde voortgezet speciaal onderwijs.

Ondersteuning in het voortgezet onderwijs: Op alle scholen voor voortgezet onderwijs is een klassenmentoraat ingericht, waarbij ten minste één leerkracht per klas de verantwoordelijkheid heeft om welzijn en voortgang van individuele leerlingen en van de klas als geheel te ondersteunen. Elke school voor voortgezet onderwijs heeft ook een zorgcoördinator, die verantwoordelijk is voor de intake, doorstroom en uitstroom van leerlingen met specifieke ondersteuningsbehoeften en daardoor de spin is in het web van de interne en de externe zorg- en ondersteuningsstructuur. Afhankelijk van het type school – van vmbo tot gymnasium – wordt ook dyslexiebegeleiding, sociale vaardigheids- en faalangstraining en andere ondersteunende leerlingbegeleiding geboden, waarbij het schoolmaatschappelijk werk vaak een rol speelt. Op ongeveer 86 procent van de scholen bespreken schoolinterne professionals leer-, sociaal-emotionele en gedragsproblemen in het intern zorgoverleg. Soms is een multidisciplinaire probleemanalyse van ondersteuningsvragen van leerling, ouders en school gewenst of is sprake van zwaardere en complexe problemen. Dan volgt bespreking in een ondersteuningsteam met externe partners, veelal zorg- en adviesteam geheten, dat op nagenoeg elke school voor voortgezet onderwijs functioneert. Daarnaast behartigt het decanaat de loopbaanbegeleiding.

Extra ondersteuning in het onderwijs

Organisatie van de extra ondersteuning

De organisatie en financiering van de extra ondersteuning wordt vanaf 1 augustus 2014 geregeld via 77 samenwerkingsverbanden passend onderwijs voor het primair onderwijs en 75 samenwerkingsverbanden voor het voortgezet onderwijs. In de samenwerkingsverbanden zijn alle schoolbesturen vertegenwoordigd. Informatie over de omvang van ieder samenwerkingsverband, inclusief de voor ieder samenwerkingsverband beschikbare financiering, het aantal leerlingen en andere informatie die relevant is voor gemeenten, vindt u op www.passendonderwijs.nl.

Het samenwerkingsverband is verantwoordelijk voor de realisatie van een dekkend onderwijsaanbod voor alle leerlingen in de regio. Ook verzorgt het samenwerkingsverband de toelaatbaarheidsverklaring (TLV) die een voorwaarde is voor toelating tot het speciaal basisonderwijs en het (voortgezet) speciaal onderwijs. De toelating wordt afhankelijk van criteria die de gezamenlijke schoolbesturen voor het eigen samenwerkingsverband formuleren. Ieder samenwerkingsverband kan plekken in het speciaal en voortgezet speciaal onderwijs toewijzen. Vooralsnog geldt voor de toelaatbaarheidsverklaring voor het lwoo en het praktijkonderwijs een landelijk uniforme procedure via een regionale verwijzingscommissie. In het regeerakkoord is aangekondigd dat ook lwoo en praktijkonderwijs onder de verantwoordelijkheid van de samenwerkingsverbanden voortgezet onderwijs gaan vallen. Zij krijgen daarmee de verantwoordelijkheid voor de toewijzing en bekostiging van alle vormen van onderwijssteuning die leerlingen in de klas nodig hebben. Het voorstel is om de benodigde wetswijziging op 1 augustus 2015 te laten ingaan. Per 1 januari 2016 krijgen samenwerkingsverbanden vervolgens de verantwoordelijkheid voor het toewijzen van de ondersteuning voor lwoo en praktijkonderwijs en voor de bijbehorende budgetten.

Binnen de samenwerkingsverbanden worden daarnaast verschillende ondersteuningsarrangementen vormgegeven voor vragen die de basisondersteuning van de school overstijgen. Bij sommige arrangementen is samenwerking met interventies vanuit de jeugdhulp gewenst. Een bekend voorbeeld is de rebound-voorziening.

Ontwikkelingsperspectief

Vanwege de omvangrijke ondersteuningsvragen in het speciaal basisonderwijs, het praktijkonderwijs en het speciaal en voortgezet speciaal onderwijs zijn scholen verplicht voor elke leerling een ontwikkelingsperspectief op te stellen. Daarin staan de verwachte uitstroombestemming van de leerling, de belemmerende en bevorderende factoren voor het onderwijsproces, de afwijkingen op het reguliere onderwijsprogramma en de te bieden begeleiding en ondersteuning.

Ondersteuning in het speciaal onderwijs

Het speciaal en voortgezet speciaal onderwijs bestaat uit vier clusters. Cluster 1-scholen geven les aan blinde en slechtziende leerlingen; cluster 2-scholen aan dove en slechthorende leerlingen; cluster 3-scholen aan gehandicapte en langdurig zieke leerlingen en cluster 4-scholen aan leerlingen met stoornissen en gedragsproblemen. Het passendonderwijsbeleid heeft alleen betrekking op cluster 3 en 4. De scholen voor leerlingen met een visuele of een communicatieve handicap blijven buiten de herziening.

Scholen voor speciaal onderwijs geven onderwijs in kleine groepen. Afhankelijk van de stoornis of beperking is de groepsgrootte vijf tot vijftien leerlingen. Veelal is naast een leerkracht ook een onderwijsassistent werkzaam in de groep, die extra begeleiding biedt bij onder andere het leren lezen, schrijven en rekenen. Het speciaal onderwijs heeft vanwege de ondersteuningsbehoeften daarnaast extra expertise beschikbaar in de vorm van een Commissie van Begeleiding (CvB). De CvB heeft de wettelijke taak om te adviseren over (de voortgang van) het ontwikkelingsperspectief van de leerling, niet alleen onderwijskundig, maar ook pedagogisch, psychologisch en medisch, rekening houdend met de handicap van de leerling.

De samenstelling van de CvB is afhankelijk van de schoolsoort. Veelal zijn betrokken: een gedragswetenschapper, een ergotherapeut, een verpleegkundige of jeugdarts, een maatschappelijk werker en een zorgcoördinator. Zij ondersteunen leerling, docenten en ouders bij hun vragen.

Voor veel van de leerlingen in het speciaal en voortgezet speciaal onderwijs is intensieve samenwerking tussen school, ouders en jeugdhulp noodzakelijk om onderwijs mogelijk te maken. De CvB is de plek voor leerlingen in het speciaal onderwijs waar de steun in en om school met elkaar wordt afgestemd. De school en de externe partners vormen een netwerk dat niet alleen afstemt welke ondersteuning nodig is maar die ook uitvoert.

Middelbaar beroepsonderwijs

Na het voortgezet onderwijs stroomt een groot deel van de leerlingen uit naar een beroepsopleiding in het middelbaar beroepsonderwijs (mbo). Onder het mbo vallen de regionale opleidingscentra (roc's), de vakscholen en de agrarische opleidingscentra (aoc's).

In het mbo onderscheidt men vier niveaus waarop de student een diploma kan halen:

- Niveau 1, per augustus 2014 entreeopleiding genoemd, is toegankelijk voor leerlingen zonder diploma. De entreeopleiding dient als schakeltraject naar een niveau-2-opleiding of als eindonderwijs toelidend naar de arbeidsmarkt. De opleiding duurt maximaal twee jaar en leidt op tot assisterende werkzaamheden.
- Niveau 2 leidt op voor een basisberoepsopleiding.

- Niveau 3 en niveau 4 leiden op tot middenkader; op niveau 4 zijn ook opleidingen te vinden die een specialisatie bieden van de vakopleiding op niveau 3.

Binnen het mbo kiest de student uit twee leerwegen: de beroepsopleidende leerweg (bol) of de beroepsbegeleidende leerweg (bbl). Studenten aan de beroepsopleidende leerweg volgen een groot deel van de opleiding op school. Daarnaast lopen zij 20 tot 60 procent van de tijd stage in de beroepspraktijk. Studenten aan de beroepsbegeleidende leerweg werken minstens 60 procent van de tijd in de praktijk. Minimaal één dag of avond in de week komen ze naar school voor theorie en ondersteuning. Om de bbl te kunnen volgen, moet de student een leer-/arbeidsovereenkomst afsluiten met een erkend leerbedrijf.

De roc's bieden tevens volwassenenonderwijs. Hier kunnen leerlingen uit het voortgezet onderwijs terecht, maar ook jongeren tot 27 jaar die alsnog een vmbo-, havo- of vwo-diploma willen halen.

Doelgroep: 16 jaar tot volwassenen.

Omvang²: De sector beroepsonderwijs en volwasseneneducatie (bve) bestond in 2012 uit 43 roc's, (exclusief groen onderwijs), twaalf vakinstellingen en twee 'overige' instellingen, voor onderwijs op religieuze grondslag en onderwijs aan doven en slechthorenden.

Het groene onderwijs is gefinancierd door het ministerie van Economische Zaken. In 2012 bestonden er twaalf agrarische opleidingscentra (aoc's) met vmbo en mbo, en één groen roc. De instroom in het mbo-groen is stabiel in de beroepsopleidende leerweg en daalt in de beroepsbegeleidende leerweg.

Ondersteuningsstructuur: Mbo-instellingen zijn zelf verantwoordelijk voor het organiseren en vormgeven van hun eigen ondersteuningsaanbod. Anders dan het primair en het voortgezet onderwijs werken mbo-instellingen daarbij niet in samenwerkingsverbanden. Ze stellen de extra ondersteuning en begeleiding van studenten met een beperking of chronische ziekte vast, organiseren deze en geven ze vorm. Ook is het de bedoeling dat de instellingen de extra begeleiding en ondersteuning verbreden tot alle studenten met een extra ondersteunings- of begeleidingsbehoefte.

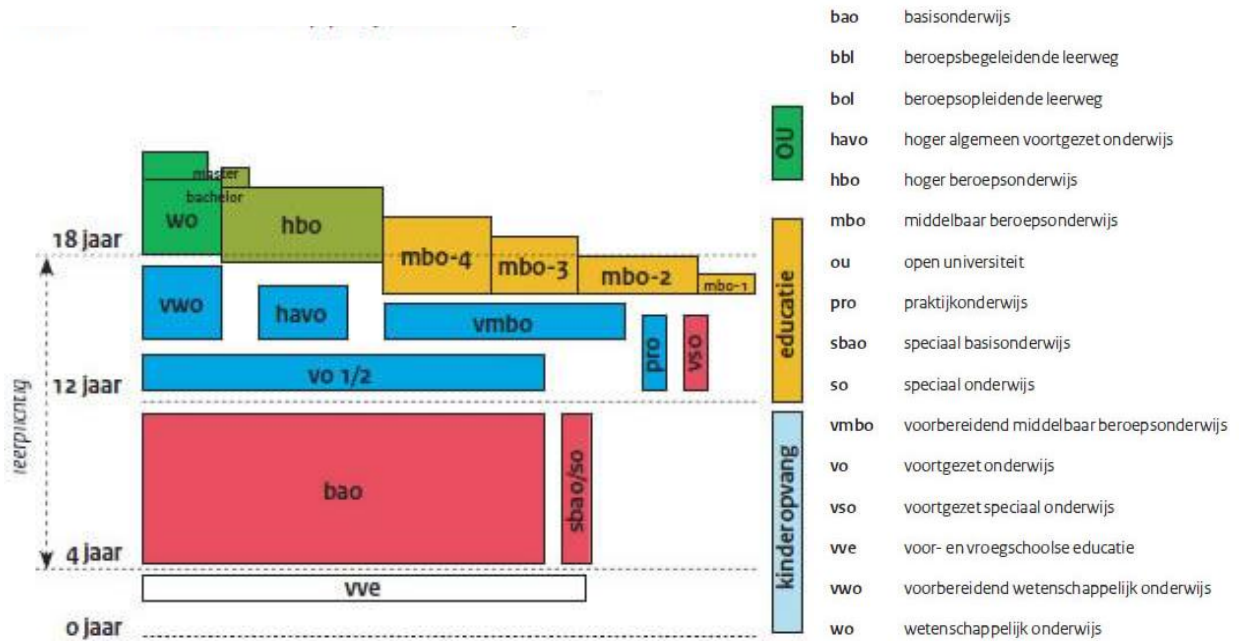
Om een passend ondersteuningsaanbod te realiseren, moeten de mbo-instellingen in veel gevallen de interne zorgstructuur opnieuw vormgeven. De ondersteuningsstructuur binnen het mbo is mede afhankelijk van het opleidingsniveau. Centraal staat wat de student nodig heeft om succesvol zijn mbo-studie te volgen en met een diploma af te ronden. Kenmerkend is de primaire begeleidingstaak van de docent-coach. Die is de vaste contactpersoon voor iedere student, houdt de vinger aan de pols bij het dagelijks functioneren, houdt overzicht over de voortgang van de studie en bespreekt die met de student, en biedt een luisterend oor wanneer er problemen zijn die stagnatie veroorzaken. Er zijn meerdere vormen van extra begeleiding die aanvullend op de docent-coaching worden ingezet en doorgaans een tijdelijk karakter hebben.

Het schoolmaatschappelijk werk heeft zich in de afgelopen jaren ontwikkeld tot een onmisbare schakel in de ondersteuningsstructuur in het mbo. Naast het bieden van individuele hulp aan studenten, door middel van een kortdurende interventie, vervult het schoolmaatschappelijk werk een belangrijke brugfunctie in de samenwerking met en verwijzing naar vormen van jeugdhulp. Er is sprake van een ontwikkeling waarbij veel 'lichte' jeugdhulp dicht bij de school voorhanden is. Complexe en meervoudige problematiek wordt op de meeste mbo-instellingen opgepakt in zorg- en adviesteams.

---

² Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Kerncijfers 2008-2012

Het Nederlandse onderwijs in schema

(Bron: [Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen](#))

